

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

ЛЬОЗНИЙ ОЛЕГ АНАТОЛІЙОВИЧ

343.14(477)

**ПРЕДМЕТ ДОКАЗУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ
ПРОВАДЖЕННІ ЩОДО КОРУПЦІЙНИХ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ
СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика;
судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Харків – 2018

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Харківському національному університеті внутрішніх справ Міністерства внутрішніх справ України.

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент
ГЛОБЕНКО Геннадій Іванович,
Харківський національний
університет внутрішніх справ,
професор кафедри кримінального процесу
та організації досудового слідства
факультету № 1.

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
ДАНЬШИН Максим Валерійович,
Харківський національний університет
імені В.Н. Каразіна, професор кафедри
кримінально-правових дисциплін;
кандидат юридичних наук, доцент
ДРОЗД Валентина Георгіївна,
Державний науково-дослідний інститут
МВС України, провідний науковий
співробітник 2-го науково-дослідного
відділу науково-дослідної лабораторії з
проблем правового та організаційного
забезпечення діяльності Міністерства.

Захист відбудеться 13 грудня 2018 р. о 10 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.700.01 у Харківському національному університеті внутрішніх справ за адресою: 61080, м. Харків, просп. Л. Ландау, 27.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Харківського національного університету внутрішніх справ за адресою: 61080, м. Харків, просп. Л. Ландау, 27.

Автореферат розісланий 13 листопада 2018 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Л. В. Могілевський

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Наявність корупції в Україні є однією із найбільш актуальних соціальних проблем сьогодення. Про це свідчать результати досліджень вітчизняних і зарубіжних аналітиків, міжнародних інституцій. Існуючий рівень корупції в державі є реальною загрозою національній безпеці й конституційному ладу України. Корупція негативно позначається на економіці держави, соціальній та правовій сферах, міжнародних відносинах. Слід зазначити, що наразі докладено низку зусиль у зазначеному напрямі: розроблено законодавчі акти антикорупційного спрямування; ухвалено відповідні концепції та антикорупційні програми; систематично здійснюються організаційні заходи щодо протидії корупції; проводяться відповідні наукові дослідження, за результатами яких формуються відповідні пропозиції та науково-практичні рекомендації, що використовуються у ході законотворчої діяльності, а також в освітньому процесі.

Ефективний захист прав, свобод людини і громадянина, а також інтересів суспільства та держави безпосередньо пов'язаний з існуванням дієвих механізмів протидії правоохоронними органами корупційним проявам. У такому контексті набуває актуальності питання щодо належної законодавчої регламентації порядку діяльності вказаних органів, проведення подальших відповідних наукових досліджень.

Важливу роль у протидії корупції відведено органам досудового розслідування та суду, до компетенції яких віднесено здійснення кримінального провадження щодо корупційних злочинів, у тому числі у сфері службової діяльності. Складність кримінальних проваджень щодо злочинів зазначеної категорії обумовлена способами скоєння вказаних кримінальних правопорушень, а також колом їх суб'єктів.

На різних етапах становлення й розвитку нашої держави окремі аспекти кримінальних проваджень щодо корупційних злочинів були предметом дослідження таких учених, як: Л. І. Аркуша, М. В. Багрій, О. М. Бандурка, І. Р. Благута, Д. А. Бондаренко, Р. С. Веприцький, Г. І. Глобенко, С. М. Гусаров, М. В. Даньшин, В. Г. Дрозд, П. В. Жовтан, В. П. Захаров, В. А. Колесник, О. Б. Комарницька, М. В. Корнієнко, О. М. Литвинов, Є. Д. Лук'янчиков, В. О. Малярова, М. І. Мельник, В. В. Навроцька, В. В. Назаров, А. В. Панова, І. А. Петрова, М. А. Погорецький, О. В. Пчеліна, В. Д. Пчолкін, Є. Д. Скулиш, Р. Л. Степанюк, О. Ю. Татаров, В. І. Тютюгін, С. Б. Фомін, В. Г. Хашев, А. В. Шевчишен, В. В. Шендрик, Р. М. Шехавцов, О. О. Юхно та ін. У ході дослідження автори приділяли увагу переважно визначенню поняття корупції, корупційних злочинів, їх системи, кримінально-правовій характеристиці злочинів зазначеної

категорії. Комплексно ж питання щодо предмета доказування, а також особливостей процесу доказування у кримінальному провадженні стосовно корупційних злочинів у сфері службової діяльності не вивчалось.

Таким чином, необхідність удосконалення розслідування корупційних злочинів, недосконалість правового регулювання у зазначеній сфері, з одного боку, та відсутність комплексних досліджень з цієї проблематики – з іншого, обумовлюють своєчасність та актуальність комплексного дослідження особливостей предмета доказування у кримінальному провадженні щодо корупційних злочинів у сфері службової діяльності.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконане відповідно до основних положень Стратегії розвитку органів системи Міністерства внутрішніх справ на період до 2020 року, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15 листопада 2017 р. № 1023-р., пп. 5.11, 6.9, 7.6 Пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015 – 2019 років, затверджених наказом МВС України від 16 березня 2015 р. № 275, пп. 5.4, 5.11, 7.21 Пріоритетних напрямів наукових досліджень Харківського національного університету внутрішніх справ на період 2016 – 2019 років, схвалених Вченою радою Харківського національного університету внутрішніх справ 23 лютого 2016 р. (протокол № 2), плану науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт Харківського національного університету внутрішніх справ, зареєстрованого в Українському інституті науково-технічної і економічної інформації на 2014 – 2018 рр. «Наукове супроводження реформування системи кримінальної юстиції в Україні» (номер державної реєстрації 0113U008190).

Мета і задачі дослідження. Метою дослідження є визначення особливостей предмета доказування у кримінальному провадженні щодо корупційних злочинів у сфері службової діяльності.

Для досягнення цієї мети поставлено такі *задачі*:

– визначити поняття корупції та корупційних злочинів у сфері службової діяльності;

– узагальнити теоретичні основи процесу доказування в кримінальному судочинстві;

– сформулювати поняття та структурні елементи предмета доказування;

– надати характеристику події корупційних злочинів у сфері службової діяльності та інших обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні щодо злочинів зазначеної категорії;

– встановити зміст процесу доказування у кримінальному провадженні щодо корупційних злочинів у сфері службової діяльності шляхом проведення слідчих (розшукових) дій;

– розкрити особливості процесу доказування у кримінальному провадженні щодо корупційних злочинів у сфері службової діяльності шляхом проведення негласних слідчих (розшукових) дій;

– надати пропозиції щодо внесення змін і доповнень до чинного кримінального процесуального законодавства України.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у процесі доказування в кримінальних провадженнях щодо корупційних злочинів у сфері службової діяльності.

Предметом дослідження є предмет доказування у кримінальному провадженні щодо корупційних злочинів у сфері службової діяльності.

Методи дослідження. У процесі дослідження застосовувалися загальний діалектичний метод наукового пізнання дійсності й низка інших спеціальних наукових методів. Метод юридичного аналізу використовувався в процесі вивчення відповідних положень кримінального, кримінального процесуального законодавства (розділи 1 – 3). Формально-логічний метод застосовувався під час формулювання понять «корупція», «спосіб вчинення корупційного злочину у сфері службової діяльності», «процес збирання (формування) доказів», «слідчі (розшукові) дії» (підрозділи 1.1, 2.1, 3.1). Порівняльно-правовий метод використовувався у ході порівняння відповідних положень вітчизняного та зарубіжного кримінального, кримінального процесуального законодавства й законодавства, що регламентує оперативно-розшукову діяльність (підрозділи 1.1, 3.2). Системно-структурний метод застосовувався під час виокремлення структурних елементів предмета доказування у кримінальному провадженні щодо корупційних злочинів у сфері службової діяльності (підрозділи 1.3, 2.1, 2.2). Метод прогнозування використовувався під час розроблення пропозицій щодо удосконалення чинного кримінального процесуального законодавства України. Застосування соціологічного методу надало можливість отримати емпіричні дані (опитування за розробленими анкетами слідчих органів Національної поліції України, органів прокуратури України, суддів).

Науково-теоретичне підґрунтя дослідження становлять наукові праці вчених у галузі філософії, теорії держави і права, кримінального права, кримінального процесуального права. Нормативною основою дослідження є Конституція України, практика Європейського суду з прав людини, міжнародні нормативно-правові акти, закони та підзаконні нормативно-правові акти України. Емпіричну основу дисертації становлять результати вивчення матеріалів 243-х

кримінальних проваджень щодо корупційних злочинів у сфері службової діяльності; анкетування 205-ти слідчих органів Національної поліції України та органів прокуратури України, 82-х суддів, які працюють в Харківській, Сумській, Полтавській та Донецькій областях. У ході підготовки дисертації автором використано власний досвід роботи в правоохоронних органах.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що робота є однією з перших спроб, з набуттям чинності нового Кримінального процесуального кодексу України, комплексно, з урахуванням аналізу наукових праць учених та чинного законодавства України, визначити сутність та особливості предмета доказування у кримінальному провадженні щодо корупційних злочинів у сфері службової діяльності.

У результаті проведеного дослідження сформульовано низку наукових положень і висновків, зокрема:

вперше:

– обґрунтовано, що критерії допустимості доказів є одним з основних чинників щодо забезпечення прав та свобод людини в кримінальному процесі, у зв'язку з чим пропонується до загальних засад кримінального провадження, передбачених ч. 1 ст. 7 КПК України, також віднести засаду «допустимість доказів»;

– визначено особливості змісту процесу доказування у кримінальному провадженні щодо корупційних злочинів у сфері службової діяльності;

удосконалено:

– розуміння та співвідношення видів інших процесуальних дій, до яких не належать слідчі (розшукові) та негласні слідчі (розшукові) дії;

– узагальнення характерних ознак способу вчинення корупційного злочину у сфері службової діяльності, під яким розуміється сукупність дій суб'єктів, перерахованих у п. 1 ч. 1 ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції», зміст яких становить підготовка, вчинення, приховування злочинів, відповідальність за скоєння яких передбачена відповідними статтями розділу XVII Кримінального кодексу України;

– теоретико-методологічний підхід до розуміння системи слідчих (розшукових) дій, наведено їх класифікацію;

дістали подальшого розвитку:

– обґрунтування того, що сукупність способів та прийомів збирання доказів, які передбачені в положеннях законодавства для сторони захисту, потерпілого, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, перебувають за межами процесуальної форми, встановленої для їх збирання. Отже, ці відомості неприпустимо

повною мірою називати доказами до того моменту, поки вони не будуть приєднані до провадження офіційним суб'єктом доказування;

– положення щодо змісту та особливостей події корупційних злочинів у сфері службової діяльності;

– встановлення особливостей проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій під час кримінального провадження щодо корупційних злочинів у сфері службової діяльності. Зокрема, запропоновано регламентувати в КПК України можливість проведення негласних слідчих (розшукових) дій щодо злочинів зазначеної категорії незалежно від їх тяжкості.

Практичне значення одержаних результатів. Висновки та пропозиції, сформульовані в дисертаційному дослідженні, мають значення для вирішення в ході кримінального провадження щодо корупційних злочинів у сфері службової діяльності проблемних питань, пов'язаних із доказуванням, та можуть бути використані у:

– науково-дослідній сфері – з метою проведення подальших досліджень щодо процесу доказування під час кримінального провадження стосовно корупційних злочинів у сфері службової діяльності (*акт впровадження Кримінологічної асоціації України від 14.09.2018*);

– нормотворчій діяльності – в ході уточнення та вдосконалення окремих норм чинного КПК України (*акт впровадження Науково-дослідного інституту публічного права від 11.11.2018*);

– правозастосовній діяльності – для використання в практичній діяльності слідчих, прокурорів, суддів, а також під час проведення занять у системі службової підготовки (*акт впровадження результатів дисертаційного дослідження у практичну діяльність Навчально-тренувального центру боротьби з кіберзлочинністю та моніторингу кіберпростору Харківського національного університету внутрішніх справ від 12.09.2018*);

– навчальному процесі – під час підготовки навчально-методичних матеріалів для проведення занять з навчальних дисциплін «Кримінальний процес», «Криміналістика» (*акт впровадження Харківського національного університету внутрішніх справ від 26.09.2018*).

Апробація результатів дисертації. Основні положення і висновки дисертації оприлюднено на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Актуальні питання правової теорії та юридичної практики» (м. Одеса, 7–8 серпня 2015 р.), «Актуальні питання кримінального права, процесу і криміналістики, удосконалення судової і правоохоронної систем» (м. Сєвєродонецьк, 19 травня 2017 р.), «Сучасні проблеми адміністративного права та процесу» (м. Харків, 30

червня 2017 р.), «Від громадянського суспільства – до правової держави» (м. Харків, 27 квітня 2018 р.).

Публікації. Основні результати дисертаційного дослідження викладено у п'яти статтях, опублікованих у наукових фахових виданнях України та наукових періодичних виданнях інших держав, та чотирьох тезах наукових повідомлень на науково-практичних конференціях.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, що містять сім підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи – 246 сторінок, з них основного тексту – 195 сторінок, список використаних джерел складається з 363 найменувань і займає 39 сторінок, додатки становлять 12 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми, визначено її зв'язок з науковими програмами, планами та темами, розкрито мету, задачу, об'єкт, предмет і методи дослідження, висвітлено наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, наведено відомості про апробацію результатів, публікації, структуру дисертації.

Розділ 1 «Сутність і значення предмета доказування у кримінальному провадженні щодо корупційних злочинів у сфері службової діяльності» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі **1.1 «Поняття корупції та корупційних злочинів у сфері службової діяльності»** розглядаються питання як щодо виникнення та розвитку досліджуваного явища, так і законодавчих актів, що встановлювали відповідальність за нього. Розкривається зміст поняття корупції, види корупційної діяльності і небезпека даного явища у світовому масштабі. Відзначається, що більшість учених визнає корупцію як комплексне, різнопланове поняття, що має здебільшого як ключову ознаку кримінально-правове незаконне особисте збагачення, в основі якого, як правило, лежать корисливі мотиви. Однак єдиної точки зору щодо розуміння даного явища серед учених не існує. У міжнародних нормативно-правових актах також мають місце різні за своїм змістом і сутністю визначення корупції.

Наведено ретроспективу нормотворчості у досліджуваній сфері в сучасний період, розкрито її характерні особливості, проведено аналіз національного антикорупційного законодавства в контексті його відповідності міжнародним рекомендаціям України, зокрема Ради Європи. Звертається увага на те, що, незважаючи на прийняття в Україні цілої низки нормативних актів, розроблення та затвердження

концепції і програми у сфері протидії корупційній злочинності, її масштаби в державі залишалися досить значними.

Визначено перелік корупційних злочинів у сфері службової діяльності: зловживання владою або службовим становищем (ст. 364 КК України); зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми (ст. 364¹ КК України); прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою (ст. 368 КК України); незаконне збагачення (ст. 368² КК України); підкуп службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми (ст. 368³ КК України); пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі (ст. 369 КК України); зловживання впливом (ст. 369² КК України).

У підрозділі 1.2 «Теоретичні основи процесу доказування в кримінальному судочинстві» обґрунтовується, що доказування є діяльністю, врегульованою кримінальним процесуальним законодавством, до складу якої входить як практичний, так і розумовий аспект, націлений на збирання, перевірку та оцінку доказів, що має на меті встановлення обставин, які передбачені положеннями ст. 91 КПК України.

Констатовано, що сукупність способів та прийомів отримання доказів, передбачених ч. 3 ст. 93 КПК України для сторони захисту, потерпілого, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, перебувають за межами процесуальної форми, встановленої для їх збирання. Ці відомості неприпустимо повною мірою називати доказами до моменту, поки вони не будуть приєднані до справи офіційним суб'єктом доказування, в провадженні якого вона перебуває.

Закріплення у КПК України окремої норми щодо перевірки доказів не лише підкреслить її значущість для виконання завдань кримінального судочинства, але і зорієнтує правозастосовні органи на обов'язковість використання під час кримінального судочинства лише таких доказів, необхідні та достатні властивості яких ретельно перевірені й підтверджені процесуальним шляхом.

У підрозділі 1.3 «Поняття та структурні елементи предмета доказування» з урахуванням ретроспективного аналізу висвітлено генезис законодавчого унормування предмета доказування, а також аналіз наукових позицій щодо його сутності і значення. Звернено увагу, що положення КПК України 2012 р. порівняно з КПК УРСР 1960 р. значно розширили перелік обставин, що становлять предмет доказування. Підтримано позицію науковців, що розкривають досліджуване поняття як сукупність обставин, що підлягають

доказуванню у кожному кримінальному провадженні і є необхідними для його вирішення по суті.

Визначено, що поряд із законодавчо встановленим переліком фактів та обставин, що підлягають доказуванню у будь-якому кримінальному провадженні (ст. 91 КПК України), предмет доказування в окремих категоріях проваджень конкретизується (уточнюється і доповнюється) межами того складу злочину, з приводу якого здійснюється розслідування. З огляду на викладене доречно визначити поняття «спеціальний предмет доказування у кримінальному провадженні щодо корупційних злочинів у сфері службової діяльності», під яким слід розуміти сукупність юридично значущих фактів, які визначаються нормами кримінального та кримінального процесуального права, можуть конкретизуватися положеннями інших нормативно-правових актів і підлягають встановленню у кожному провадженні даної категорії. Наприклад, у кримінальних провадженнях за ст. 368 КК України не підлягають доказуванню обставини, передбачені п. 3 ч. 1 ст. 91 КПК України. Разом з тим мають бути обов'язково встановлені обставини відсутності провокації вчинення злочину з боку правоохоронних органів.

Доказування як кожного епізоду, так і всієї злочинної діяльності в сукупності потребує доповнення ст. 277 КПК України ч. 2, зміст якої пропонується викласти в наступній редакції: «У разі підозри в декількох кримінальних правопорушеннях в письмовому повідомленні про підозру має бути зазначено, у вчиненні яких конкретних дій (бездіяльності) підозрюється особа, за кожною зі статей (частин, пунктів) Закону України про кримінальну відповідальність».

Розділ 2 «Аналіз структурних елементів предмета доказування під час кримінального провадження щодо корупційних злочинів у сфері службової діяльності» складається з двох підрозділів.

У підрозділі **2.1 «Подія корупційних злочинів у сфері службової діяльності»** визначено, що специфіка події корупційних злочинів у сфері службової діяльності полягає в тому, що вони є складною системою дій службових осіб. Елементи події злочинів вищевказаної категорії уточнюються залежно від конкретних обставин кримінального провадження та в межах відповідних диспозицій статей КК України.

Зазначено, що важлива роль у процесі встановлення події корупційних злочинів у сфері службової діяльності відведена з'ясуванню способу їх вчинення. Підтримується позиція тих науковців, які вважають, що спосіб вчинення злочину – це система дій із підготовки, вчинення і приховування злочину, які детерміновані умовами зовнішнього середовища і психофізіологічними властивостями особи. Спосіб скоєння злочину може бути пов'язаний з вибіркоким використанням відповідних знарядь або засобів, умов, місця та часу. Як

правило, дії з підготовки, вчинення і приховування злочинів об'єднані загальним злочинним задумом. У деяких випадках може мати місце самостійний спосіб приховування злочину, якщо приховування не входить у загальний задум.

Сформульовано висновок, згідно з яким спосіб вчинення злочину розуміється в спеціальній літературі у вузькому та широкому значенні. У вузькому значенні спосіб вчинення злочину є проявом того, як саме вчинялося суспільно небезпечне діяння. У широкому – це процес підготовки до злочину, безпосереднє його скоєння та приховування злочину.

У теорії кримінального права спосіб вчинення злочину є факультативною ознакою об'єктивної сторони його складу. Під час кримінального провадження підлягають обов'язковому встановленню усі елементи предмета доказування, в тому числі і події злочину.

Стверджується, що способом вчинення корупційного злочину у сфері службової діяльності є сукупність дій суб'єктів, перерахованих у п. 1 ч. 1 ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції», зміст яких становить підготовка, вчинення, приховування злочину, відповідальність за скоєння якого передбачена відповідними статтями розділу XVII Кримінального кодексу України.

Проаналізовано об'єктивну сторону вчинення корупційних злочинів у сфері службової діяльності.

Обґрунтовується позиція, згідно з якою елементи події корупційних злочинів у сфері службової діяльності обумовлюються механізмом вчинення таких злочинів.

Визначено коло осіб, які є суб'єктами вчинення корупційних злочинів у сфері службової діяльності. Це особи, зазначені у п. 1 ч. 1 ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції».

Стверджується, що кваліфікація вчинення корупційних злочинів у сфері службової діяльності має здійснюватися з урахуванням складної системи їх суб'єктного складу.

У підрозділі [2.2](#) «Інші обставини, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні щодо корупційних злочинів у сфері службової діяльності» зазначено, що до таких обставин слід віднести форму вини особи, яка скоїла злочин, мотив вчинення корупційних злочинів у сфері службової діяльності, розмір шкоди, завданої злочинцями зазначеної категорії, наявність неправомірної вигоди тощо. Здійснено їх кримінально-правовий аналіз.

Акцентовано увагу на необхідності чіткого усвідомлення особами, які здійснюють кримінальне провадження, елементів складу кожного кримінального правопорушення, що належать до корупційних злочинів

у сфері службової діяльності. Їх знання є необхідною передумовою для правильної кваліфікації вчиненого діяння.

Розділ 3 «Способи доказування у кримінальному провадженні щодо корупційних злочинів у сфері службової діяльності» складається з двох підрозділів.

У підрозділі **3.1 «Доказування у кримінальному провадженні щодо корупційних злочинів у сфері службової діяльності шляхом проведення слідчих (розшукових) дій»** визначено поняття процесу збирання (формування) доказів – це провадження суб'єктами доказування у межах їхніх повноважень процесуальних дій, що спрямовані на виявлення, витребування, отримання й закріплення доказів у встановленому законом порядку.

Констатується, що збирання (формування) доказів є виключно практичною діяльністю суб'єктів доказування. Перевірка доказів поєднує як практичну, так і розумову діяльність. Оцінка доказів є лише розумовою діяльністю.

Зазначається, що основним способом збирання доказів стороною обвинувачення у кримінальному провадженні слід вважати проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій.

Повноваженням провадження слідчих (розшукових) дій наділені лише слідчий, відповідні оперативні підрозділи за письмовим дорученням слідчого, прокурора, прокурор.

Слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії поєднує спільна мета, однак разом з тим вони відрізняються процесуальним порядком виконання. Слідчі (розшукові) дії проводяться у чітко регламентованій процесуальній формі, а негласні слідчі (розшукові) дії не мають чіткої процесуальної форми. Останні підлягають виконанню лише у випадках, коли відомості про злочин та особу, котра його вчинила, не можна отримати в інший спосіб.

Сформульовано власне поняття слідчих (розшукових) дій. Під ними розуміється частина процесуальних дій, що проводяться стороною обвинувачення в суворо регламентованій КПК України процесуальній формі, зміст яких становлять виявлення, фіксація й перевірка доказів у кримінальному провадженні.

Зазначається, що слідчі (розшукові) дії характеризуються пізнавальною спрямованістю – завжди спрямовані на отримання, фіксацію чи перевірку доказів. Інколи проведення слідчих (розшукових) дій істотно обмежує права й законні інтереси особи. У зв'язку з цим їх виконання під час досудового розслідування можливе лише за ухвалою слідчого судді.

Проаналізовано точки зору вчених щодо визначення системи слідчих (розшукових) дій. Сформульовано авторську позицію щодо цього питання.

Здійснено аналіз процесуальних особливостей проведення окремих слідчих (розшукових) дій у кримінальних провадженнях щодо корупційних злочинів у сфері службової діяльності. Вказується на неможливість своєчасного проведення слідчих (розшукових) дій щодо низки службових осіб у статусі підозрюваного, оскільки КПК України регламентує відповідні особливості кримінального провадження стосовно окремої категорії осіб (глава 37 КПК України).

Піддаються критиці положення ст. 242 та 243 КПК України, що не регламентують повноваження слідчого та прокурора залучати експерта до кримінального провадження своєю постановою. Повноваженням призначення експертизи наділені лише слідчий суддя та суд. Така позиція законодавця часто призводить до невиправданої втрати часу в ході досудового розслідування.

За результатами анкетування слідчих органів Національної поліції України та органів прокуратури України було встановлено, що під час кримінального провадження стосовно корупційних злочинів у сфері службової діяльності найчастіше проводяться такі слідчі (розшукові) дії, як огляд, обшук, допит, судова експертиза, на що вказали 87 % респондентів.

Сформульовано висновок, згідно з яким до інших процесуальних дій, котрі є способами збирання доказів стороною обвинувачення, слід віднести будь-які процесуальні дії, передбачені КПК України, що провадяться слідчим, оперативним підрозділом, керівником органу досудового розслідування, прокурором і сприяють повному, всебічному, неупередженому розслідуванню кримінального правопорушення, встановленню обставин, котрі підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, у тому числі й щодо корупційних злочинів у сфері службової діяльності.

Визначено, що способи збирання доказів, котрі регламентуються ст. 93 КПК України, слід вважати вичерпними, які поширювальному тлумаченню не підлягають. Зазначене зумовлює неприпустимість використання в процесі доказуванні інших, «нетрадиційних» способів отримання доказів (застосування поліграфа, допит під дією гіпнозу тощо.) Результати проведення вказаних дій не відповідають критеріям наукової обґрунтованості й достовірності, тому не можуть використовуватися як докази у кримінальному провадженні.

У підрозділі 3.2 *«Доказування у кримінальному провадженні щодо корупційних злочинів у сфері службової діяльності шляхом проведення негласних слідчих (розшукових) дій»* наведено додаткові аргументи, що у

зв'язку з відсутністю комплексу процесуальних гарантій учасників кримінального провадження під час оперативно-розшукової діяльності законодавцем до КПК України 2012 р. запроваджено інститут негласних слідчих (розшукових) дій.

Визначено, що доказова база досліджуваної категорії кримінальних проваджень знаходиться в прямій залежності від якісного та своєчасного проведення негласної діяльності правозастосовних органів. Так, зокрема, за 89 % узагальнених матеріалів кримінальних проваджень проводились негласні слідчі (розшукові) дії. Констатовано, що у провадженнях стосовно корупційних злочинів у сфері службової діяльності однією з найбільш розповсюджених та результативних негласних слідчих (розшукових) дій є контроль за вчиненням злочину, зокрема в таких його формах, як контрольована поставка, контрольована та оперативна закупки (ст. 271 КПК України).

Узагальнення матеріалів кримінальних проваджень щодо корупційних злочинів у сфері службової діяльності свідчить про те, що найчастіше вищевказана негласна слідча (розшукова) дія проводиться за злочинами, передбаченими ч. 3 ст. 368 КК України (43 % вивчених матеріалів кримінальних проваджень) та ч. 3 ст. 369 КК України (22 % вивчених матеріалів кримінальних проваджень).

Зауважується, що положення ст. 251 та ч. 3 ст. 271 КПК України забороняють провокувати (підбурювати) особу на вчинення злочину, але не розкривають сутності цих дій. Разом з тим узагальнення судової практики в різних регіонах (Київська, Одеська, Донецька, Закарпатська області) вказує на те, що у 6,4 % від загальної кількості матеріалів кримінальних проваджень досліджуваної категорії через провокаційні дії з боку правоохоронних органів судами ухвалювались виправдувальні вироки. Питання провокації злочину належним чином урегульовано практикою Європейського суду з прав людини. Дотримання вищевказаних міжнародних стандартів зводить негласні заходи, що проведені відповідно до вимог внутрішнього законодавства, на рівень обґрунтованих та правомірних заходів. Відповідно їх порушення перетворює останні в провокацію, а отже, отримані у такий спосіб докази згідно з положеннями ст. 89 КПК України визнаються недопустимими.

Законодавець у положеннях глави 21 КПК України окремі норми передбачив як формальні та такі, що не сприяють розслідуванню, а отже, вони потребують відповідних змін та доповнень шляхом надання можливості проведення негласних слідчих (розшукових) дій щодо досліджуваної категорії злочинів незалежно від їх тяжкості. У зв'язку з цим аналогічних змін та доповнень потребує пункт 1.14 Інструкції про

організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукового завдання, що полягає визначенні особливостей предмета доказування у кримінальному провадженні щодо корупційних злочинів у сфері службової діяльності. У результаті дослідження сформульовано низку нових теоретичних та практичних положень, основними з яких є наступні:

1. Аргументовано, що корупція – це суспільно небезпечне діяння, яке полягає у зловживанні або перевищенні влади чи службових повноважень особою, на яку розповсюджується дія антикорупційного законодавства, а також одержання нею для себе чи інших осіб неправомірної вигоди або прийняття обіцянки/пропозиції щодо такої вигоди.

Констатовано, що до корупційних злочинів у сфері службової діяльності належать: зловживання владою або службовим становищем (ст. 364 КК України); зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми (ст. [364¹](#) КК України); прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою (ст. 368 КК України); незаконне збагачення (ст. [368²](#) КК України); підкуп службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми (ст. [368³](#) КК України); пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі (ст. 369 КК України); зловживання впливом ([ст. 369²](#) КК України).

2. Доведено, що збирання доказів за своїм змістом є досить складною та багатогранною процедурою, до складу якої входить діяльність із: а) виявлення слідів, що містять в собі доказову інформацію; б) сприйняття інформації; в) надання доказовій інформації процесуальної форми, передбаченої законом.

Зазначається, що початкова інформація, яка була встановлена (виявлена), надходить до матеріалів відповідного кримінального провадження вже не як фактичні дані про обставини вчиненого кримінального правопорушення, а у вигляді процесуального документа з відповідними відомостями.

Встановлено, що за своєю природою внутрішнє переконання є складним і багатограним поняттям, що включає в себе різні сторони діяльності слідчого, прокурора та суду з формування доказів: психологічну, гносеологічну, морально-етичну, правову і процесуальну.

Наголошено, що слідчий, прокурор та суд не мають права і не повинні керуватися оцінкою, яка пропонується будь-ким іншим, а також перекладати обов'язок оцінки доказів на інших учасників кримінального провадження.

3. Визначено, що поряд із законодавчо встановленим переліком фактів та обставин, що підлягають доказуванню у будь-якому кримінальному провадженні (ст. 91 КПК України), предмет доказування в окремих категоріях проваджень конкретизується (уточнюється і доповнюється) межами того складу злочину, з приводу якого здійснюється розслідування. З огляду на викладене доречно визначити поняття «спеціальний предмет доказування у кримінальному провадженні щодо корупційних злочинів у сфері службової діяльності», під яким слід розуміти сукупність юридично значущих фактів, які визначаються нормами кримінального та кримінального процесуального права, можуть конкретизуватися положеннями інших нормативно-правових актів і підлягають встановленню у кожному провадженні зазначеної категорії.

4. Обґрунтовано, що специфіка події корупційних злочинів у сфері службової діяльності полягає в тому, що вони є складною системою дій службових осіб. Елементи події злочинів вищевказаної категорії уточнюються залежно від конкретних обставин кримінального провадження та у межах відповідних диспозицій статей КК України.

Запропоновано спосіб вчинення злочину розуміти у вузькому й широкому значенні. У вузькому значенні спосіб вчинення злочину є проявом того, як саме вчинялося суспільно небезпечне діяння. У широкому – це процес підготовки до злочину, безпосереднє його скоєння й приховування злочину.

Виявлено, що способом вчинення корупційного злочину у сфері службової діяльності є сукупність дій суб'єктів, перерахованих у п. 1 ч. 1 ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції», зміст яких становить підготовка, вчинення, приховування злочинів, відповідальність за скоєння яких передбачена відповідними статтями розділу XVII Кримінального кодексу України.

5. Зазначено, що до інших обставин, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні щодо корупційних злочинів у сфері службової діяльності, належать форма вини особи, яка скоїла злочин, мотив вчинення корупційних злочинів у сфері службової діяльності, розмір шкоди, завданої злочинами зазначеної категорії, наявність неправомірної вигоди тощо.

6. Під процесом збирання (формування) доказів пропонується розуміти провадження суб'єктами доказування у межах їхніх повноважень процесуальних дій, що спрямовані на виявлення,

витребування, отримання й закріплення у встановленому законом порядку доказів.

Констатовано неможливість своєчасного проведення слідчих (розшукових) дій щодо низки службових осіб у статусі підозрюваного, оскільки КПК України регламентує відповідні особливості кримінального провадження стосовно окремої категорії осіб (глава 37 КПК України).

Запропоновано внести відповідні зміни до ст. 242 та 243 КПК України, що наділяли б слідчого і прокурора повноваженням залучати експерта до кримінального провадження своєю постановою. Регламентований чинним кримінальним процесуальним законодавством порядок призначення експертизи у ході досудового розслідування призводить до невиправданої втрати часу.

Підкреслюється, що під час кримінального провадження щодо корупційних злочинів у сфері службової діяльності найчастіше проводяться такі слідчі (розшукові) дії, як огляд, обшук, допит, судова експертиза.

7. Акцентовано увагу на тому, що підстави та умови проведення негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальних провадженнях щодо корупційних злочинів у сфері службової діяльності мають унеможливити здійснення провокації злочину з боку правозастосовних органів і відповідати наступним вимогам Європейського суду з прав людини: а) правоохоронні органи у своєму розпорядженні повинні мати конкретні докази, які вказують на те, що мають місце дії стосовно приготування та вчинення дій, що містять ознаки злочину; б) поліцейська операція, на відміну від провокації, має бути спрямована на викриття конкретної, а не будь-якої особи, яка б погодилась на вчинення злочину; в) якщо особа в минулому і притягувалась до кримінальної відповідальності, це не є ознакою того, що вона може вчинити злочин, а отже, попередня інформація, що стосується такого наміру, має бути перевірена; г) обов'язок доведення відсутності провокації покладається на органи, що здійснюють розслідування, а у разі відсутності таких доказів – на судові органи; ґ) вимоги справедливості судового розгляду будуть дотримуватись лише за умови, якщо в розпорядженні особи під час розгляду справи була наявна можливість порушити питання провокації щодо неї; д) суспільні інтереси не можуть виправдати використання доказів, отриманих у результаті провокації.

Встановлено, що законодавець у положеннях глави 21 КПК України окремі норми передбачив як формальні та такі, що не сприяють розслідуванню, а отже, вони потребують змін та доповнень шляхом надання можливості проведення негласних слідчих (розшукових) дій

щодо досліджуваної категорії злочинів незалежно від їх тяжкості. Зважаючи на вказане, запропоновано ч. 2 ст. 246 КПК України викласти у наступній редакції: «Негласні слідчі (розшукові) дії проводяться у випадках, якщо відомості про злочин та особу, яка його вчинила, неможливо отримати в інший спосіб. Негласні слідчі (розшукові) дії, передбачені статтями 260, 261, 262, 263, 264 (в частині дій, що проводяться на підставі ухвали слідчого судді), 267, 269, 270, 271, 272, 274 цього Кодексу, проводяться у кримінальному провадженні щодо тяжких, особливо тяжких та корупційних злочинів». У зв'язку з цим аналогічних змін та доповнень потребує пункт 1.14 Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

1. Льозний О. А. Сутність та значення предмета доказування у кримінальному процесі. *Наше право*. 2016. № 5. С. 149–153.
2. Льозний О. А. Збирання доказів як елемент процесу доказування у кримінальному процесі України. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. Вип. 6. Т. 4. С. 89–93.
3. Лезный О. А. Негласные следственные (розыскные) действия при расследовании уголовных правонарушений коррупционной направленности: некоторые теоретические и правовые аспекты. *Право и Политика. Кыргызская Республика*. 2017. № 3. С. 47–52.
4. Льозний О. А. Щодо сутності корупції: аналіз міжнародних стандартів кримінального судочинства та законодавства України. *Європейські перспективи*. 2018. № 1. С. 129–135.
5. Льозний О. А. Окремі питання щодо сутності події корупційного злочину у сфері службової діяльності. *Наше право*. 2018. № 1. С. 148–153.
6. Льозний О. А. Поняття способу вчинення злочину. *Актуальні питання правової теорії та юридичної практики: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, Україна, 7–8 серп. 2015 р.)*. Одеса: ГО «Причорноморська фундація права», 2015. С. 106–107.
7. Льозний О. А. Значення предмета доказування у кримінальному судочинстві. *Актуальні питання кримінального права, процесу і криміналістики, удосконалення судової і правоохоронної систем: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Северодонецьк, 19 трав. 2017 р.)*. Северодонецьк: Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка, 2017. Т. 2. С. 118–120.

8. Льозний О. А. Предмет доказування у процесуальному праві. *Сучасні проблеми адміністративного права та процесу*: тези доп. учасників Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 30 черв. 2017 р.) / МВС України; Харків. нац. ун-т внутр. справ; каф. адмін. права та процесу ф-ту № 3. Харків: ХНУВС, 2017. С. 226–228.

9. Льозний О. А. Сутність події корупційного злочину у сфері службової діяльності. *Від громадянського суспільства – до правової держави*: зб. тез доповідей XIV Міжнар. наук. конф. молодих вчених та студентів (м. Харків, 27 квіт. 2018 р.). Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2018. С. 387–391. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/157764457.pdf>.

АНОТАЦІЯ

Льозний О. А. Предмет доказування у кримінальному провадженні щодо корупційних злочинів у сфері службової діяльності. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. – Харківський національний університет внутрішніх справ МВС України. – Харків, 2018.

Дисертацію присвячено визначенню предмета доказування у кримінальному провадженні щодо корупційних злочинів у сфері службової діяльності.

Визначено поняття корупції та корупційних злочинів у сфері службової діяльності. З'ясовано теоретичні основи процесу доказування в кримінальному судочинстві. Сформульовано поняття та виокремлено структурні елементи предмета доказування. Надано характеристику події корупційних злочинів у сфері службової діяльності та інших обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні щодо злочинів зазначеної категорії. Здійснено їх кримінально-правову характеристику. З'ясовано зміст процесу доказування у кримінальному провадженні щодо корупційних злочинів у сфері службової діяльності шляхом проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій.

Ключові слова: кримінальне провадження, корупція, корупційні злочини, службова діяльність, доказування, предмет доказування, слідчі (розшукові) дії, негласні слідчі (розшукові) дії.

АННОТАЦИЯ

Лезный О.А. Предмет доказывания в уголовном производстве относительно коррупционных преступлений в сфере служебной деятельности. – *На правах рукописи.*

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.09 – уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность. – Харьковский национальный университет внутренних дел МВД Украины. – Харьков, 2018.

Диссертация посвящена определению предмета доказывания в уголовном производстве относительно коррупционных преступлений в сфере служебной деятельности.

Определено понятие коррупции и коррупционных преступлений в сфере служебной деятельности. Так, под термином «коррупция» предложено понимать общественно опасное деяние, заключающееся в злоупотреблении или превышении власти или служебных полномочий лицом, на которое распространяется действие антикоррупционного законодательства, а также получении им для себя или других лиц неправомерной выгоды или принятии обещания/предложения такой выгоды.

Проанализированы теоретические основы процесса доказывания в уголовном судопроизводстве. Сформулировано понятие и выделены структурные элементы предмета доказывания. Осуществлена характеристика события коррупционных преступлений в сфере служебной деятельности.

Сформулирован вывод, согласно которому специфика события коррупционных преступлений в сфере служебной деятельности заключается в том, что они представляют сложную систему действий должностных лиц. Элементы события преступлений вышеуказанной категории уточняются в зависимости от конкретных обстоятельств уголовного производства и в пределах соответствующих диспозиций статей УК Украины.

Утверждается, что способом совершения коррупционного преступления в сфере служебной деятельности является совокупность действий субъектов, перечисленных в п. 1 ч. 1 ст. 3 Закона Украины «О предотвращении коррупции», содержание которых составляет подготовка, совершение, сокрытие преступлений, ответственность за совершение которых предусмотрена соответствующими статьями раздела XVII Уголовного кодекса Украины.

Определены другие обстоятельства, подлежащие доказыванию в уголовном производстве относительно преступлений данной категории. Осуществлена их уголовно-правовая характеристика. Раскрыто содержание процесса доказывания в уголовном производстве

относительно коррупционных преступлений в сфере служебной деятельности путем проведения следственных (розыскных) и негласных следственных (розыскных) действий.

Проанализированы особенности проведения отдельных следственных (розыскных) действий по уголовным производствам относительно вышеуказанных преступлений.

Ключевые слова: уголовное производство, коррупция, коррупционные преступления, служебная деятельность, доказывание, предмет доказывания, следственные (розыскные) действия, негласные следственные (розыскные) действия.

SUMMARY

Loznyi O.A. The Subject Matter of Proving within Criminal Proceedings in Regard to Corruption-Related Offenses in the Sphere of Official Activities. – *On the manuscript.*

The thesis for a candidate's degree by the specialty 12.00.09 – criminal procedure and criminalistics; forensic expertise; operative and search activity. – Kharkiv National University of Internal Affairs. – Kharkiv, 2018.

The dissertation is focused on determining the subject matter of proving within criminal proceedings in regard to corruption-related offenses in the sphere of official activities.

The concept of the corruption and corruption-related offenses in the sphere of official activities has been defined. Theoretical basis of the proving process within criminal proceedings have been clarified. The author has formulated the notion and has singled out structural elements of the subject matter of proving. The author has provided characteristics of the casus of corruption-related offenses in the sphere of official activities and other circumstances that are under proving within criminal proceedings in regard to crimes of the stated category. Their criminal and legal characteristics have been realized. The author has clarified the content of the proving process within criminal proceedings in regard to corruption-related offenses in the sphere of official activities by the way of conducting investigative (search) and secret investigative (search) actions.

Key words: criminal proceedings, corruption, corruption-related offenses, official activities, proving, subject matter of proving, investigative (search) actions, secret investigative (search) actions.

Підписано до друку 12.11.2018. Папір офсетний. Друк офсетний.
Формат 60×90/16. Умов. друк. арк. 0,9. Обл.-вид. арк. 0,9.

Тираж 100 прим.

Видавець і виготовлювач

Харківський національний університет внутрішніх справ,
просп. Л. Ландау, 27, м. Харків, 61080.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК No 3087 від 22.01.2008.